

Палац Сапегаў: сучасныя інсталяцыі ў будынку XVII стагоддзя

Андрэй Леўчанка

Адна з асноўных прычын, чаму імплементацыя культурных правоў сутыкаецца з цяжкасцямі – расплывістасць тэрміна «культура». Няма кансэнсусу адносна таго, якія правы лічыць «культурнымі» і як іх найлепшым чынам рэалізаваць [1]. Культура ахоплівае розныя формы самавыяўлення – ад мастацтва і мовы да традыцый і каштоўнасцей. Таксама культура пастаянна змяняецца, таму акрэсліць яе межы складана.

Калі гаворка ідзе пра рэалізацыю культурных правоў у сферы захавання спадчыны, тыповай праблемай з’яўляецца дамінаванне падыходу, пры якім галоўныя рашэнні накіраваны на каштоўнасці і, адпаведна, захавання культурных аб’ектаў прымаюцца вузкім колам спецыялістаў – гісторыкамі, музейнымі супрацоўнікамі і іншымі экспертамі без уліку думкі мясцовых супольнасцей. Такі фармальны падыход часта ігнаруе спецыфічныя мясцовыя патрэбы і культурныя каштоўнасці, а таксама абмяжоўвае ўдзел супольнасцей у кіраванні спадчынай, што робіць яе менш актуальнай і жывой.

Паспяховаю альтэрнатыву гэтаму заганнаму падыходу паказвае дзейнасць вільнюскага культурнага цэнтра, размешчанага ў гістарычным палацы Сапегаў. Гэта ўстанова актыўна ўцягвае мясцовых жыхароў у кіраванне спадчынай, а таксама адаптуе палац да сучасных патрэб. Тут ладзяцца мерапрыемствы, выставы і адукацыйныя праграмы, якія робяць палац не толькі гістарычнай каштоўнасцю, але і жывой, актуальнай прасторай. Гэты досвед можа быць карысны і для Беларусі, бо ўцягванне супольнасці ў кіраванне спадчынай і актуалізацыя культурных аб’ектаў дазваляюць эфектыўна захоўваць і развіваць культурную спадчыну на карысць грамадства.

[1] Donnelly, J. Universal human rights in theory and practice. Ithaca: Cornell University Press, 1989. p. 155.

Сapieцy ġūmai – Палац Сапегаў

Палац Сапегаў – гэта віла, пабудаваная ў барочным стылі каля 1690 года. Побач з ім – кляштар трынітарыяў, царква Ісуса Збаўцы і парк у французскім стылі. У XIX стагоддзі ў гэтым месцы размясцілі ваенны шпіталь, а будынак быў шмат у чым зменены. У спіс нерухомай спадчыны Літвы палац трапіў толькі ў 2001 годзе.

Кансервацыя палаца пачалася яшчэ на пачатку 1990-х гадоў. Было вырашана, што будынку вернуць першапачатковы барочны

← Выстава «Трыгудак» (Užloneja).
Фота Андрэя Васіленкі

выгляд. Інтэр’ер быў адноўлены ў прапорцыях і планіроўцы, характэрных для таго перыяду, а на ўнутраных сценах выявілі важнейшыя архітэктурныя і дэкаратыўныя элементы розных гістарычных этапаў.

Палац з’яўляецца аддзелам дзяржаўнага Цэнтра сучаснага мастацтва (Siolaikinio meno centras), ён быў ўрачыста адкрыты для наведнікаў увесну 2024 года. Установа пазіцыянуе сябе культурнай і адукацыйнай прасторай, што імкнецца стаць яркім і жывым месцам на культурнай мапе Вільнюса і праяўляе адкрытасць. Дзеля гэтага памяшканні былі прыстасаваныя не толькі для экспазіцыі мастацтва і гістарычных артэфектаў, але і для мерапрыемстваў. Запрашаючы да ўдзелу ў іх, Палац асабліваю ўвагу надае супольнасці раёна Антакальніс, дзе і месціцца.

З красавіка 2024 года ў палацы былі праведзеныя экскурсіі на англійскай і літоўскай мовах, актыўнасці для дзяцей, выставы мастакоў розных краін і стыляў, танцавальныя сесіі, майстар-класы па барочных барэльефах і не толькі, канферэнцыя пра ўзаемасувязі мастацтва і працы, а таксама кінапаказы, канцэрты, музычныя імправізацыі і нават джазавы бранч.

Афіцыйны сайт
Палаца Сапегаў

Бывае, што
рэстаўратары хочуць аднаго —
а людзі іншага

Пры гэтым сам палац служыць хутчэй толькі фонам, выконваючы дэкаратыўную і маркетынгавую ролю. Унікальная атмосфера будынка, яго барочная архітэктурна і багатая гісторыя выкарыстоўваюцца для стварэння адмысловага кантэксту і прыцягнення людзей. Аднак сама прастора не пазіцыянуецца як класічны музей, дзе можна ўбачыць сталую экспазіцыю. Замест гэтага арганізатары робяць акцэнт на жывым, дынамічным выкарыстанні памяшканняў, што дазваляе прасторы гнутка адаптавацца да розных патрэб. Гэта робіць Палац Сапегаў не проста аб’ектам спадчыны, але часткай сучаснага культурнага жыцця.

Нягледзячы на тое, што адкрыццё ўстановы ўжо адбылося, у палацы Сапегаў дагэтуль адбываецца рэстаўрацыя. І арганізатары культурнага цэнтра задумваюцца, хто павінен удзельнічаць у прыняцці рашэнняў, звязаных з яго аднаўленнем і кіраваннем: ці маюць гэта быць перадусім жыхары раёна Антакальніс або ўсе жыхары Вільнюса; а можа гэта павінны вырашаць выключна спецыялісты і даследчыкі?

Рашэнні трэба прымаць па некалькіх аб’ектах: самім палацы, парку Сапегаў, стайні і клумбе. І па кожным аб’екце ёсць некалькі варыянтаў дзеянняў. Прычым кожны бок мае свае меркаванні — і гэта не заўсёды дапамагае вырашэнню праблем.

Напрыклад, парк на цяперашні момант знаходзіцца не ў найлепшым стане – ён не вельмі дагледжаны, яму бракуе інфраструктуры. Культурны цэнтр задумваецца аб аднаўленні парку ў стылі барока, але гэта разыходзіцца з меркаваннем прадстаўнікоў мясцовай супольнасці, якія хочуць, каб іх парк быў перадусім зручным, бяспечным і меў добрую інфраструктуру. Іншае абмеркаванне тычыцца самога палаца. Зараз унутры можна пабачыць слаі розных гістарычных перыядаў. Разглядаецца варыянт таго, каб захаваць адну ці некалькі сцен з XIX стагоддзя, калі палац быў значна зменены.

Па большай частцы, так з усімі аб'ектамі: супрацоўнікі Палаца разглядаюць іх хутчэй з гістарычнага пункту гледжання, але сутыкаюцца з прапановамі варыянтаў, зручнейшых для наведніка або лепшых для мясцовага бізнесу. Асноўная місія ўстановы – стварэнне культурнай прасторы, якая стане важным месцам на культурнай мапе Вільнюса, прыцягваючы людзей з розных сацыяльных груп і гарадскіх раёнаў. Таму Палац і надае вялікую ўвагу не толькі меркаванню спецыялістаў, але і патрэбам звычайных наведнікаў. Ён праводзіць грамадскія сустрэчы, дзе абмяркоўваюць варыянты і шукаюць кампрамісы, а таксама ладзіць сацыялагічныя апытанні, што дае лепшае разуменне патрэб аўдыторыі.

Прастора для альтэрнатыўнай інтэрпрэтацыі гісторыі

Сярод прыкладаў працы ў гэтым рэчышчы можна прывесці першую выставу «Прытулак» (Užuovėja), адкрытую для наведвання адначасова з палацам. Арганізатары выставы паказваюць, як сучаснае мастацтва можа натуральна спалучацца са шматвяковай гісторыяй. Віргінія Янушкевічуце, куратарка выставы, тлумачыць, што назва «Прытулак» была «натхнёная лацінскім надпісам на фасадзе палаца, які характарызуе яго як месца адпачынку для тых, хто вяртаўся з вайны. Гаспадар Казімір Сапега быў ваенным начальнікам, а сам палац стагоддзямі служыў ваенным прыстанішчам – прытулкам, школай, шпіталем». Другі куратар выставы, Эдгардас Герасімавічус, кажа, што падчас стварэння выставы яны «падбіралі экспанаты так, каб тыя надавалі гісторыі новыя вымярэнні і раскрывалі асаблівыя сюжэты пра палац» [2].

Асаблівая роля надаецца інтэрактыўным інсталяцыям, якія актыўна ўключаюць наведвальнікаў у працэс успрымання і асэнсавання гісторыі. Гэта стварае прастору для глыбейшага, асабістага разумення культурнай спадчыны. Замест таго, каб выступаць проста месцам для вывучэння старажытных артэфектаў, палац пераўтвараецца ў месца, дзе мастацтва набывае новае жыццё, дапамагаючы раскрыць схаваныя гістарычныя пласты. Такім чынам, Палац Сапегаў, будучы жывым сведкам стагоддзяў, дае прастору для альтэрнатыўных, менш фармальных падыходаў да гісторыі.

Другім прыкладам спалучэння мастацтва і гісторыі можа быць гукавы праект, які складаецца з пяці гукавых твораў, натхнёных гісторыяй і ваколіцамі гэтага месца: палацам, паркам і

выстава «Прытулак»
(Užuovėja)

Старонка выставы
«Užuovėja»

[2] Po penkerių metų Sapiegų rūmai atveria duris: pasakoja šimtmečius menančias istorijas
<https://zmones.15min.lt/naujiena/po-penkeriu-metu-sapiegu-rumai-atveria-duris-pasakoja-simtmečius-menancias-istorijas-3lBDnKZwV1D>

гукавы праект «Гукавыя творы для Палаца Сапегаў»

кляштарам трынітарыяў. Гэта творы пяці фарматаў: медытацыя, апавяданне, спевы, радыёпраграма і саўндтрэк. Іх аўтары праз гукі прымушаюць наведнікаў задумацца аб гістарычных падзеях і пафантазіраваць, што «перажылі» аб'екты комплексу палаца Сапегаў.

Напрыклад, пісьменніца Моніка Калін запісала гід-медытацыю «Голас шляху» (Kelio balsas) з выкарыстаннем голасу і эмбіенту. У ім Калін прапануе слухачу абраць месца ў наваколлі палаца, прысесці, паслухаць «голос шляху» і падумаць аб болі, жыцці, чалавечым целе і гісторыі. Пра свой твор яна кажа так: «Мне хацелася стварыць не хадзячы дапаможнік па расшыфроўцы прастораў, а твор, які б дапамагаў выбудоўваць адносіны. Слухаючы яго, трэба прысутнічаць у моманце».

У творы «Дзень гневу» (Diena rūsti), самым кароткім, кампазітарка Ліна Лапеліце спрабуе аднавіць гістарычную еднасць паміж кляштарам трынітарыяў і палацам Сапегаў. На запіс ранішняй малітвы манахаў, якія цяпер жывуць у кляштары трынітарыяў, на-

Гукавыя творы
для Палаца Сапегаў

Моніка Калін
гід-медытацыя
«Голас шляху» (Kelio balsas)

Ліна Лапеліце
«Дзень гневу» (Diena rūsti)

[3] Garso kūriniai Sapiegų rūmams – dialogas su vaizduote ir istorija
<https://sapiegurumai.lt/naujienos/garso-kuriniai-sapiegu-rumams-dialogas-su-vaizduote-ir-istorija/>

кладзены адзін з самых першых перакладаў каталіцкай секвенцы *Dies irae*. Хаця сама секвенцыя прысвечаная Суднаму дню, пры стварэнні «Дня гневу» кампазітарка думала пра неспакойны цяперашні час, а таксама пра мінулае палаца, цесна звязанае з рознымі войнамі, і пра постаць яго будаўніка Казіміра Сапегі [3].

Гэты гукавы праект з’яўляецца інструментам дыялогу з мінулым. Разнастайныя галасы, матывы і гукі спрыяюць развагам пра сутнасць культурнай спадчыны. Мастацкае ўвасабленне дапамагае слухачам не толькі спазнаць гісторыю палаца, але і перажыць яе асабіста.

Высновы

Беларускія гістарычныя аб’екты, асабліва ў маленькіх гарадах і мястэчках, часта выпадаюць з грамадскага жыцця. Ідэя ўдзелу супольнасці ў прыняцці рашэнняў па аднаўленні і выкарыстанні гэтых аб’ектаў можа стаць добрай асновай для іх адраджэння. На прыкладзе Палаца Сапегаў відаць, як важна выкарыстоўваць гістарычную прастору для разнастайных сучасных мерапрыемстваў, якія дазваляюць супольнасці адчуць сувязь з гэтымі месцамі.

Практыкі, якія рэалізуюцца ў Палацы Сапегаў, дапамагаюць пераадолець традыцыйны падыход да аховы спадчыны і культурных аб’ектаў. Яны нагадваюць: гэта не толькі гістарычныя помнікі, але і жывы элемент грамадскага асяроддзя, дзе супольнасці могуць актыўна ўзаемадзейнічаць з культурнай спадчынай.

У Беларусі, дзе нярэдка адсутнічае дыялог паміж грамадствам і дзяржаўнымі інстытутамі ў пытаннях захавання культурнай спадчыны, падобны падыход паспрыяў бы зацікаўленасці людзей у захаванні культурных аб’ектаў. Калі б рэстаўрацыйныя праекты ўключалі шырокія грамадскія абмеркаванні і прапаноўвалі спектр функцый для гэтых аб’ектаў, яны маглі б стаць жывой часткай культуры і актыўна выкарыстоўвацца жыхарамі.

Акрамя таго, досвед Палаца Сапегаў падкрэслівае каштоўнасць сумесных праектаў з рознымі супольнасцямі і інстытуцыямі. У Беларусі існуе патэнцыял для такіх ініцыятыў, асабліва з удзелам мастацкіх, адукацыйных і навуковых суполак. Гэта магло б дапамагчы ў адаптацыі гістарычных аб’ектаў для сучасных патрэб без страты іх гістарычнай каштоўнасці.

← Выстава «Трыгтылак» (*Užvonėja*).
 Фота Андрэя Васіленкі